

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska som andraspråk

Individualisering inom sfi ur lärarnas perspektiv

Svitlana Bäck

Specialarbete, 15 hp
Svenska som andraspråk, fördjupningskurs SSA133
VT 2011
Handledare: Roger Källström

Sammandrag

I denna uppsats undersöker jag några sfi-lärares syn på individualisering. Vilka möjligheter respektive begränsningar ser de med att individualisera undervisningen? Med denna studie vill jag också ta reda på hur de arbetar med individualisering samt vad de tror att den har för effekt på språkinläringen. I uppsatsens teoridel utgår jag från en inlärnings teori som grundar sig på den sociokulturella synen på lärande samt på Kolbs och Dunn och Dunns lärostilsteorier. Jag har använt mig av intervjuer som metod. Jag har intervjuat fem sfi-lärare. Samtliga lärare är verksamma i Göteborgskommun.

Resultatet av undersökningen visar att de intervjuade sfi-lärarna betraktar individualisering, som undervisning, som anpassas efter individens förutsättningar och behov. Det råder en positiv inställning till individualisering bland lärarna, även om det ges en del kritik för att individualisering har blivit för mycket en trend, som den moderna skolan bara ska följa. Det positiva med individualiserad undervisning är att eleven får möjlighet att studera utifrån sina personliga förutsättningar, ha inflytande över sitt lärande samt korta ner sin lärsträcka. Resultaten visar också att arbete med individualisering innebär en del hinder, vilka är litet tidsutrymme för lektionsplanering, stora grupper, stress, samt att de svaga och osjälvständiga eleverna kommer i kläm. Sfi-lärarna är medvetna om att olika elever har olika förmågor, förutsättningar samt lärostilspreferenser och därför varierar sfi-lärarna metoderna för att möta alla behov i klassen. Det har visat sig att sfi-lärarna tror på att individualisering kan vara effektiv, men bara om eleverna är duktiga, självgående och motiverade. Detta leder till att elever, som inte tillhör denna kategori, exkluderas. Viktigare än individualisering anses vara att eleverna använder och tränar språket i ett socialt sammanhang, vilket överensstämmer med det sociokulturella perspektivet, som grundar sig på att allt lärande är socialt och sker genom interaktion med andra människor.

Nyckelord: Individualisering, individanpassa, lärostilar, sfi

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte och frågeställningar	3
3. Begrepp och definitioner	3
3.1. Vad är svensk undervisning för invandrare (SFI)?	4
4. Teoretiskt perspektiv	4
4.1. Lärande utifrån ett sociokulturellt perspektiv	4
4.2. Lärande utifrån lärstilsteorier	7
4.2.1. Lärande utifrån Dunn och Dunns lärstilsteori	8
4.2.2. Lärande utifrån Kolbs lärstilsteori (erfarenhetsbaserat lärande)	11
5. Tidigare forskning om individualisering	13
6. Metod	16
6.1. Val av metod	16
6.2. Om intervjuer	17
6.3. Urval	18
6.3.1. Bortfall	18
6.4. Genomförande	19
6.5. Etiska överväganden	21
6.6. Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	21
7. Resultat	22
7.1. Lärares inställning till individualisering och dess möjligheter respektive begränsningar	22
7.2. Lärares arbete med individualisering	25
7.3. Effekten av individualisering på språkinlärning	29
7.4. Sammanfattning av resultaten	31
8. Diskussion	32
8.1. Förslag till vidare forskning	36
Litteraturförteckning	37
Bilaga I	39

Förord

Jag vill tacka Roger Källström på Institutionen för Svenska språket på Göteborgs universitet för hans handledning!

Ett stort tack också till de sfi-lärare som ställde upp på intervjuer och därmed bidrog med värdefull information till detta arbete!

Göteborg den 2 januari 2012

Svtilana Bäck

1. Inledning

Under flera år har jag arbetat som utbildare inom vuxenutbildning på en fristående skola i Göteborg där jag har undervisat svenska för invandrare (sfi). Den pedagogiska grundsynen på skolan vilar på en demokratisk värdegrund som är fastslagen i Läroplanen för de frivilliga skolformerna, LPF 94. En av grundsynens utgångspunkter är att i undervisningen ska hänsyn tas till ”elevernas olika förutsättningar, behov och kunskapsnivå” (LPF 94:4). I kursplanen för svenska för invandrare anges att svenskundervisning ”ska planeras och utformas tillsammans med eleven och anpassas efter elevens intressen, erfarenheter, allsidiga kunskaper och långsiktiga mål” (SKOLFS 2009:2:2). Citatet säger att varje människa är unik och därför ska studierna anpassas efter individen. Pedagogerna på min skola uppmanas regelbundet av skolledningen att arbeta efter riktlinjerna i styrdokumentet, med särskilt fokus på individualiserad undervisning.

Frågan om individualisering har alltid varit aktuell och högrangordnad på många pedagogiska träffar under mitt snart sjuåriga arbete på skolan. Det har funnits olika åsikter bland mina kollegor vad det gäller synen på individualiseringen och om den överhuvudtaget är möjlig att genomföra i praktiken, när grupperna är stora och deltagarnas utbildningsbakgrund samt språkkunskaper varierar kraftigt. Problematiken med individualisering blir också större, eftersom många av deltagarna på skolan kommer från andra politiska förhållanden. Ett stort antal elever har dessutom andra studievänor och känner sig mer hemma i en kollektivundervisning.

Av egen erfarenhet vet jag att begreppet individualisering har fått olika tolkningar av olika lärare. Hur man utformar individualiserad undervisning varierar från kollega till kollega. Vår olika syn på innebörden av begreppet individualisering påverkar både lektionsplanering och undervisningsmetoder vi väljer. Av kursplanen för svenskundervisning för invandrare (SKOLFS 2009:2:3) framgår det att lärarna ska känna sig fria att välja såväl material som metoder för att genomföra språkundervisningen. I styrdokumentet står alltså inget om hur man lägger upp undervisning. Det är upp till varje lärare att bestämma undervisningens utformning samt innehåll.

De senaste åren har både Skolinspektionen och Vuxenutbildningsförvaltningen i Göteborg genomfört granskningar av sfi-utbildningarna. Avsikten med granskningen har varit att undersöka om utbildningen bedrivs utifrån elevernas förutsättningar, intressen och mål. Vuxenutbildningsförvaltningens egen granskning av SFI år 2008 visar att:

... utbildningsanordnarna behöver utveckla formerna för att planera och organisera de studerandes lärande, så att det finns möjligheter för varje studerande att hitta, pröva, och utveckla sina individuella lärstrategier (Kvalitetsredovisning 2008:18).

Förvaltningen bedömer också att skolorna ger sina studerande för lite utrymme för inflytande både vad det gäller innehåll och arbetsformer, samt att traditionell undervisningen dominerar i klassrummet (Kvalitetsredovisning 2008:12). Vid flera tillfällen lyfter kvalitetsgranskningen fram betydelsen av studerandes delaktighet i sin lärprocess och ser det som ett viktigt inslag i individualiseringen. Av kursplanen (SKOLFS 2009:2:2) framkommer det att sfi-elever har olika studiemål och dessa mål kan nås genom att de studerande medvetet väljer studieform och arbetssätt utifrån sina personliga förutsättningar.

I sin kvalitetsgranskning år 2009 visar Vuxenutbildningsförvaltningen i Göteborg (Kvalitetsredovisning 2009:18–19) att det fortfarande finns behov att förbättra rutinerna kring arbete med individualisering med betoning på elevinflytande, då studerande aktivt ska planera och organisera sitt lärande. Av samma granskningsrapport framgår det tydligt att skolorna behöver utveckla sitt arbete vad det gäller individualisering:

... undervisningen ska anpassas efter den enskildes behov och förutsättningar så kan vi konstatera att detta mål är inte är uppfyllt. Vi har sett att arbetet i verksamheterna kan utvecklas än mer till att utgå från enskilda studerandes behov och förutsättningar (Kvalitetsredovisning 2009:18).

Vuxenutbildningens granskningsrapport (Kvalitetsgranskning 2008:19; Kvalitetsgranskning 2009:18) tar även upp de olika utbildningsanordnarnas egna kvalitetsgranskningar, vilka också utpekar individualisering som ett utvecklingsområde. I sina kvalitetsredovisningar lyfter skolorna fram de förbättringsåtgärder som är nödvändiga för att studerande ska kunna nå sina studiemål, minska avbrotten och korta ner lärsträckan.

Hösten 2009 och våren 2010 gjorde Skolinspektionen en kvalitetsgranskning av svensk undervisning för invandrare i Göteborgs kommun. En av de återkommande frågorna som inspekterades var individanpassning i undervisningen. Det förbättringsområde som utbildningsanordnarna borde förbättra, enligt Skolinspektionen, var arbete med individuellt anpassade arbetsuppgifter. Av Skolinspektionens rapport framkommer tydligt att undervisningen ska utgå mer från elevernas bakgrund och intressen. I intervjuer med Skolinspektionen uppger deltagare att lärarna inte anpassar lektionsinnehållet efter individens intressen eller mål. Det förekommer

också klagomål från studerande på att grupperna är både för stora och heterogena (Kvalitetsgranskning 2009:8–15).

Debatten kring individualisering är het och detta är förståeligt. Genom att lösa gåtan på hur man framgångsrikt anpassar undervisning efter 30 helt olika individer i en klass vid ett och samma tillfälle, skulle skolan kunna skapa de optimala förutsättningarna för ett resultatrikt lärande.

Anledningen till att jag är intresserad av individualisering är dels att olika granskningsrapporter indikerar bristande rutiner i individualiseringsarbete hos olika sfi-skolor och kräver förbättringsåtgärder. Dels vill jag ta reda på hur lärarnas tankar går kring individualiserad undervisning inom SFI samt synliggöra vad det innebär i praktiken.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med den här studien är att undersöka några sfi-lärares syn på individualiserad undervisning.

Mina frågeställningar är:

1. Hur ser sfi-lärarna på individualisering och vilka möjligheter respektive begränsningar finns det med att individualisera undervisningen?
2. Hur arbetar sfi-lärarna med individualisering?
3. Vad tror sfi-lärarna om effekten på språkinläringen av att individualisera?

3. Begrepp och definitioner

Individualisering och *individanpassad undervisning* används som synonyma begrepp i min studie. Svensk ordbok utgiven av Svenska akademien (2009) använder begreppet ”individanpassning” med samma betydelse som ”individualisering”, vilket betyder att utforma undervisning med tanke på varje enskild individ. Nationalencyklopedin (1992) beskriver individualisering inom undervisning som anpassning av lärokurser och timplaner till den enskilde elevens förutsättningar, behov och intressen. I denna studie används begreppen *individualisering* och *individanpassad undervisning* i överensstämmelse med Svenska ordboks definition.

Elever, studerande och deltagare används i uppsatsen synonymt och avser personer som deltar i undervisningen.

Lärstilar i denna uppsats används i enlighet med de amerikanska forskarna Rita Dunn och Kenneth Dunn för ”hur en individ koncentrerar sig, processar och bearbetar nytt och svårt akademiskt material” (Boström 2007:21).

3.1. Vad är svensk undervisning för invandrare (SFI)?

Svenskundervisning för invandrare har bedrivits i drygt 40 år. Den officiella utbildningen startade 1965, enligt Ribbing & Rezanian (Svenskt Näringslivs 2010:5). I kursplanen för svensk undervisning för invandrare (SKOLFS 2009:2) står det att sfi syftar till att ge vuxna invandrare grundläggande kunskaper i svenska språket. En sfi-utbildning ska förbereda deltagaren för både arbetsliv och fortsatta studier.

Sfi är en egen skolform som ingår i det offentliga skolväsendet för vuxna. För utbildningen gäller skollagen (1985:1 100, kap.13), dels förordning (1994:895) om svensk undervisning för invandrare. Sfi vilar på de grundläggande värdena som finns i läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf 94 (SOU 2003:77).

Sfi består av fyra kurser A, B, C, D och tre olika studievägar Sfi 1, Sfi 2, Sfi 3, vilket ger möjlighet att ta hänsyn till elevernas utbildningsbakgrund och studievana. Sfi studieväg 1 är till för kursdeltagare som har kort utbildningsbakgrund och studieovana. Sfi studieväg 2 och 3 är till för kursdeltagare som har längre utbildningsbakgrund och vars mål är att komma ut i arbetslivet eller studera vidare (SKOLFS 2009:2).

4. Teoretiskt perspektiv

4.1. Lärande utifrån ett sociokulturellt perspektiv

I den här uppsatsen vill jag undersöka hur några sfi-lärare ser på individualisering inom andraspråksinlärning. Med hänsyn till uppsatsens syfte har jag valt att applicera en inlärningsteori som grundar sig på den sociokulturella synen på lärande. Ett utgångstagande i sociokulturellt perspektiv är att allt lärande är socialt och sker genom interaktion med andra människor (Säljö 2000:12–13). Vygotsky (1896–1934) var bland de första som uppmärksammade lärande och utveckling i ett sociokulturellt

perspektiv. Hans teorier har haft stort inflytande på undervisningen i många länder i både Västeuropa, Amerika och Australien. Han menade att mänsklig utveckling är ett resultat av människans kommunikativa, kulturella och historiska kunskaper och erfarenheter. En grundläggande tanke i Vygotskys syn på utvecklingen är att den uppstår i samspelssituationer mellan individer. Sociala miljöer som individen vistas i har stor betydelse för vad och hur denne lär sig (Forsell 2005:116–118; Gibbons 2010:26–27).

När vuxna invandrare kommer till Sverige, hamnar de i ett nytt socialt och kulturellt sammanhang. Det sociala samspelet blir en mycket viktig faktor för språkinläringen. För att lära sig målspråket behöver man integreras i det svenska samhälls- och kulturlivet. Säljö, som vidareutvecklat Vygotskys inläringsteori, menar att förutsättningen för att lärande skall vara möjligt är att det finns ett språk. Vi ärver kunskap från tidigare generationer och för den vidare till nästa släkte genom våra erfarenheter och kommunikation, som sker med hjälp av språket (Säljö 2000:34–35). Språkinläring är en integrerad social process, som kräver att det finns en grupp människor, som deltar i den processen. Enligt sociokulturell teori spelar samverkan mellan individ och grupp och samhällets kollektiva kunskap en betydelsefull roll för språkinläringen.

Lärande har sett olika ut under mänsklighetens historia. Den teknologiska utvecklingen och de sociala kontakter vi knyter till omvärlden har haft inflytande på vad vi lärt oss. Kunskap befinner sig i en ständig förändring, men det som förändras vid sidan av kunskap är också de sätt som vi, människor, lär oss på (Säljö 2000:13). Vuxna invandrare som deltar i sfi-undervisning har olika utbildningar och erfarenheter med sig i bagaget. Dessutom har de olika individuella förutsättningar för att nå kursmålen, det vill säga, lära sig svenska. Av denna anledning bör vuxenutbildningen individualiseras. Säljö uttrycker detta som att människor är biologiska varelser som är utrustade av naturen på olika sätt men detta innebär inte automatiskt att vi lever efter våra biologiska begränsningar. Han menar att vi måste ha i åtanke att vi växer upp i vitt skilda miljöer, där tillgången till resurser och hjälpmedel varierar. Men i samspel med andra människor förbättras våra förutsättningar för lärande (Säljö 2000:17).

Som det nämnts i stycket ovan, är vuxna andraspråksinlärare en mycket heterogen grupp och det är därför lärare ska individanpassa innehållet och arbetssättet efter varje enskild elev. Säljö ställer sig dock kritisk till att försöka finna de rätta undervisningsmetoderna. Vad han menar är att lärande inte bara handlar om teknik och metod. Enligt honom kommer det aldrig att finnas ”en slutlig teknisk lösning i form av undervisningsmetoder eller teknologier” som löser gåtor om hur människor lär sig (Säljö 2000:12). Han hävdar att lärande är ett resultat av all mänsklig verksamhet, därför kan

skolan och utbildningen inte vara de enda miljöerna som skapar förutsättningar för lärande. Andra sociala sammanhang utanför skolan är minst lika viktiga för kunskapsbildning. Språkinläringen är en kontinuerlig process, som försiggår även i andra sociala kontexter utanför skolan. Det finns forskning som understryker att kontakten med infödda svenskar kan både underlätta och effektivisera den studerandes språkinläring. I SOU 2003:77 redovisas också att en undervisning som inte kombineras med sociala kontakter är inte lika fruktbar (SOU 2003:77:55).

Enligt kursplanerna för svenskundervisning för invandrare (SKOLFS 2009:9:1 – 3) bör lärarna ta hänsyn till de studerandes befintliga kunskaper i svenska samt deras inlärningsförmåga. Vygotsky uppmärksammade vikten av att lägga undervisningen inom räckhåll utifrån de kunskaper och förmågor individen har. Grunden för människors utveckling och lärande sker enligt honom inom den närmaste utvecklingszonen. Definitionen av begreppet utvecklingszon innebär ”avståndet mellan vad en individ kan prestera ensam och utan stöd å ena sidan, och vad en individ kan prestera under en vuxens ledning eller i samarbete med mer kapabla kamrater å den andra” (Säljö 2000:120). Vad Vygotsky menar är att om människan får lite stöd av en erfaren person, exempelvis av en lärare eller en duktig klasskamrat, kan denne till slut genomföra uppgiften på egen hand. Vygotsky använde begreppet ”zonen för närmaste utveckling” när han menade barn. Jag anser att begreppet även kan tillämpas på vuxna studerande, som ska lära sig ett nytt språk. Inte minst som vuxen behöver man stöd av en kompetent person. Denna person kan vara både en lärare eller en duktig klasskamrat, som har kommit en bit längre i sin språkinläring. Utifrån Vygotskys zon för närmaste utveckling kan individualiserad undervisning ur sociokulturellt perspektiv ses som betydelsefull. När läraren undervisar eleven, ska denne arbeta inom den utvecklingszon som ligger nära vad eleven redan vet och kan, eftersom det bara är inom den utvecklingszonen som eleven är mottaglig för stöd och förklaringar.

Gibbons påstår att det finns en uppfattning om att eleven bara lär sig något när läraren griper in och ger sitt stöd. Hon refererar till Vygotskys inläringsteori, av vilken framgår att det riktiga lärandet föregår den zon som eleven befinner sig inom. Med andra ord sker lärandet på riktigt när det ligger i nästa utvecklingsfas (Gibbons 2010:29). Detta betyder att läraren inte ska lägga undervisningen en ribba högre, det vill säga över elevens kapacitet. Istället ska läraren utgå ifrån elevens tidigare erfarenheter för att ovanpå dem bygga ny kunskap. Istället för att förenkla uppgiften, ska läraren anpassa sitt stöd efter varje enskild individs förutsättningar och behov så att denne kan gå vidare till nästa utvecklingsnivå.

Vygotskys inlärningsteori har inspirerat forskare bland annat inom lingvistik och andraspråkinlärning. Tornberg (2009:15) refererar till Ellis (1993) och hävdar att varje människa tolkar och bearbetar kunskap på ett individuellt sätt. Lärande sker ständigt inom individen på ett personligt plan. Som lärare kan man bli frustrerad när man ser att ens elever inte alltid lär sig det som man försöker lära dem. Enligt Ellis (1993) i Tornberg (2009:15) finns det ingen kursplan eller läromedel eller pedagog i världen som kan göra att eleven alltid kommer att lära sig det som lärare lär ut. Detta innebär dock inte att undervisningen inte spelar någon roll. Tvärtom. Forskningen inom språkutveckling har under senare år arbetat utifrån Vygotskys teori om närmaste utvecklingszonen. Det man har kommit fram till är att i samarbete med andra löser eleverna fler och svårare problem än de skulle ha gjort självständigt (Tornberg, 2009:15).

4.2. Lärande utifrån lärstilsteorier

Detta avsnitt kommer att handla om lärstilar. I Sverige är det främst Lena Boström som spridit kunskap om lärstilsmodellen, vilken tagits fram av två amerikanska forskare, Kenneth Dunn och Rita Dunn. Boström har varit produktiv och publicerat några böcker, som grundar sig på Dunn och Dunns mångåriga forskning inom detta ämne. Fördelar med hennes skrifter är att hon väl bearbetat deras teori och gjort den lättillgänglig för läsarna. Nackdelen är att dessa böcker har blivit en aning kommersiella, vilket gör att den ursprungliga teorin kan kännas urvattnad. Jag väljer dock att utgå från Boströms arbeten, eftersom hon har kunnat förklara på ett trovärdigt och inspirerande sätt varför pedagoger bör arbeta utifrån personliga lärstilar.

Den nya traditionen inom den moderna skolan har blivit att placera eleven i centrum samtidigt som man tilldelar själva undervisningen en mindre framträdande roll. Tanken bakom den nya pedagogiken är att göra eleven delaktig och aktiv i lärprocessen samt ge utrymme för att ta ett större ansvar för sitt lärande. Skolorna strävar att skapa en inlärningsmiljö och en pedagogik som underlättar lärande utifrån individens lärstil (Boström 1998:31–32; Hård af Segerstad m.fl. 2007:36). Boström (2007:104) skriver att de lärare som arbetar med lärstilspedagogiken upplever att undervisningen blir kreativare och roligare. Dessa pedagoger har flyttat fokus från att koncentrera sig på elevernas svaga sidor till att bejaka deras styrkor. Den stora vinsten med lärstilar anser Boström (2007:104) vara att det underlättar i arbetet med individualiseringen. Varje individ erbjuds att studera efter sina förutsättningar och utifrån sina erfarenheter. Boström är övertygad om att arbete med lärstilar är ”startskottet för individanpassad

skolgång” (1997:32). Hon menar att individualiseringen kan uppnås genom att lärare tar hänsyn i sin planering till att olika individer lär sig på olika sätt.

I Skandinavien är en av de mest omtalade lärstilmodellerna Kolbs lärstilmodell, vars grundtanke är att allt lärande startar i erfarenheten. Denna modell används aktivt inom problembaserat lärande. Den andra modellen som har blivit populär inom både barn-, ungdoms- och vuxenutbildning är Dunn och Dunns lärstilmodell. Denna modell har flera dimensioner och tar hänsyn till 20 olika fysiska och psykologiska faktorer som har påverkan på vårt lärande (Boström 2007:21–23).

Jag börjar med att redogöra för teori om lärstilar enligt Dunn och Dunns lärstilmodell och sedan presenterar jag Kolbs lärstilsteori.

4.2.1. Lärande utifrån Dunn och Dunns lärstilsteori

Dunn och Dunn har sedan 1967 studerat människor i olika åldrar alltifrån förskolebarn till vuxna. Syftet med studierna var att ta reda på vilka faktorer som inverkar på lärandet. Deras forskning visar att varje människa har sin egen lärstil och sina egna lärstilpreferenser eller, som man också kallar dem, inlärningsstyrkor. Resultaten pekar på att mer än 3/5 av individens lärstilar är biologiskt betingade medan 2/5 lärs in i en social miljö. Lärstilpreferenserna är personliga, men genom en medveten träning kan man både stärka och utveckla sina inlärningspreferenser (Boström 2007:21–25).

I lärstilsteori blir den didaktiska hur-frågan är en viktig utgångspunkt. Hur varje människa lär sig in ett nytt och svårt material och hur denne bearbetar innehållet senare är det mest fokuserade området inom lärstilsmetodiken (Boström 2004:47). Statistiken, som Boström (2007:24) hänvisar till, visar att när eleven arbetar med sitt starkaste sinne presterar han/hon hela 95% bättre jämfört med om man hade lärt in samma stoff med sina svaga sinnen. I undervisningen gäller det att pedagogen eller handledaren hjälper varje individ att kartlägga sina inlärningsstyrkor och sedan utformar lärandemetoder efter den starkaste preferensen.

Efter sin långa forskning har Dunn och Dunn tagit fram en lärstilmodell som innefattar 20 olika faktorer inom fem olika dimensioner (stimuli) som har en stor betydelse för hur man tar till sig och bearbetar kunskap. Alla dessa 20 faktorer är dock inte viktiga för alla människor menar Dunn och Dunn. Varje individ har en personlig sammansättning av de olika lärstilpreferenserna och antalet av dessa kan variera, men vanligtvis har man mellan 6 och 14 (Boström 2004:18; Boström 2007:24).

Boström (2007:27–83) refererar till Dunn och Dunn och hävdar att de faktorer som har en stor betydelse för lärandet är:

- Miljöfaktorer (ljud, ljus, temperatur, inredning). Dessa element kan vara av stor vikt för människors inläring, men det kan variera från person till person hur varmt, ljust och tyst man vill ha under den som stund man studerar. Vissa individer vill ha det tyst omkring sig, medan andra koncentrerar sig bättre om det finns ett bakgrundsljud. Vissa människor lär sig bättre i ett upplyst rum, medan andra är känsliga för ljuset och trivs bättre vid dämpad belysning. Somliga vill ha det svalt i rummet medan andra blir distraherade av kylan och vill ha det varmt. Inredningen är också en preferens som skiljer sig mellan människor. En del vill sitta skönt, kanske ligga i en mjuk fåtölj eller till och med i en säng, medan andra föredrar att sitta på en stol vid ett bord.
- Känslomässiga faktorer (motivation, uthållighet, ansvar, struktur). Motivationen kan triggas igång, när människan får möjlighet att aktivt delta i sin lärandeprocess. Vissa individer är mer motiverade än andra. De som är mindre motiverade vill ha tydliga mål och få regelbundet feedback från sin handledare. Vad det gäller uthållighet, beror den på individen själv. Vissa människor kan arbeta länge med en och samma uppgift, medan andra blir uttråkade och kräver ett varierat arbete. I frågan om ansvar finns det också påtagliga skillnader mellan olika människor, somliga individer tar själva ansvaret för sin inläring. De klarar av att arbeta utan övervakning, medan andra är mindre självständiga och mer beroende av sin handledare. Somliga vill ha en tydlig struktur och instruktioner, medan andra vet exakt vad som ska göras och hur.
- Sociala faktorer (ensam, i par, i grupp, lagarbete, med en ledare eller med omväxling). Det finns människor som har svårt att koncentrera sig och presterar sämre om de får arbeta tillsammans med andra, medan andra får ut mest av sin inläring när de får arbeta i en grupp eller i ett lag. Somliga behöver alltid en handledare, som motiverar och backar upp, medan andra är mer självgående och ber handledaren om stöd bara vid vissa tillfällen. Vissa gillar fasta rutiner, medan andra kan lätt bli uttråkade och behöver variera arbetsätten.
- Fysiska faktorer (sinnen, tid på dygnet, med intag av mat/dryck, rörelsebehov). De olika sinnena är av stor betydelse för inläringen. Boström (1997:84–89; 1998:63–71; 2007:54–57) talar om följande fyra grupper:

- Det kinestetiska sinnet. Vissa elever lär sig bäst genom att röra på sig. De tycker att uppgifter blir roligare att göra när hela kroppen får vara med i en inläringssituation. De gillar experimentera och uppleva. De trivs bäst på olika aktiviteter som är förlagda utanför skolan, exempelvis, studiebesök.
- Det taktila sinnet. Andra elever gillar att fingra på saker, eftersom de har, det Boström kallar, viktiga inlärningsreceptorer i händer och fingrar. De föredrar att arbeta med dataprogram. De andra metoder som passar de taktila eleverna är kunskapsspel, pyssel och kort.
- Det visuella sinnet. Somliga elever lär sig bäst genom att se. De metoder som de föredrar är läsa, skriva och titta på bilder. De gillar att få skrivet material till föreläsningar. Under föreläsningar antecknar eller ritar bilder för att senare kunna gå tillbaka och läsa igenom samt skapa sig en förståelse.
- Det auditiva sinnet. Auditiva elever lär sig främst via hörselsinnet. Dessa elever är sociala och gillar att prata. De lär sig bäst genom ljud, samtal, diskussion och föreläsningar. De behöver inte skriva ned det som sägs under föreläsningen, eftersom de minns bra vad de har hört.

Till de fysiska faktorerna hör också tid på dygnet. Olika människor har olika bioritm. Av de undersökningar som Boström (2007:64) hänvisar till framkommer att man presterar bäst när man får studera efter sin biologiska rytm. För vissa är den bästa lärtiden på morgonen, medan de som är morgontrötta lär sig bäst senare på dygnet. En annan faktor som också tillhör denna grupp är intag. Vissa personer koncentrerar sig bättre om de har något att äta på under tiden de studerar, medan andra inte äter förrän de är klara med sina uppgifter. Den sista faktorn inom gruppen för fysiska faktorerna är rörelsebehov. Somliga individer behöver ta många korta pauser under studiegången. Andra vill inte avbryta det på pågående arbetet och väntar med rast tills de är färdiga.

- Psykologiska faktorer (analytisk eller holistisk person, impulsiv eller reflekterande). Den analytiska personen är en person som gillar fakta och detaljer. Den vill ha detaljer först och helheten sen. Den lär sig bäst när den tar in det nya materialet steg för steg. Det ska finnas både struktur och en logisk ordning i presentationen av det nya stoffet. De som föredrar att arbeta på det motsatta sättet, det vill säga att gå från helheten till detaljerna, är holistiker. Dessa människor vill att det nya

materialet introduceras i sin helhet. De vill se först hur saker och ting hänger ihop för att sedan gå in på djupet. När det gäller psykologiskt processande skiljer man också mellan impulsiva och reflekterande personer. Vissa individer är impulsiva och vill komma igång så fort som möjligt och vara med och påverka från första början, medan andra är mer reflekterande och behöver mer tid på sig. De vill sitta i lugn och ro och tänka igenom saker innan de kommer igång.

4.2.2. Lärande utifrån Kolbs lärstilsteori (erfarenhetsbaserat lärande)

Kolb, som utvecklade teorin om erfarenhetsbaserat lärande (experiential learning theory), hävdar att människor lär sig genom sina erfarenheter. Lärande är, enligt honom, en ständigt pågående process, där kunskap formas och omformas genom erfarenheter. De tidigare kunskaperna byggs ut eller ersätts av ny kunskap (Kolb 1984:36–38). I teorin om lärande genom upplevelser och erfarenheter betraktas individens utveckling som ett resultat av samverkan av den personliga lärstilen, den sociala kunskapen och kulturella förhållanden, som samverkar med varandra och har betydelse för lärandeprocessen. Så som i sociokulturellt perspektiv sker inläringen, enligt erfarenhetsbaserat lärande, inte bara i skolan utan också i andra sociala miljöer (Kolb 1984:36; 76-77).

Kolb påstår att lärande handlar om två aspekter, den ena är hur människan tar till sig kunskap, vilket kan ske på olika sätt alltifrån konkret upplevelse till abstrakt tänkande. Den andra aspekten går ut på vad vi gör med den kunskap vi fått. Eftersom människor inte är identiska, bearbetar man information på ett individuellt sätt på skalan alltifrån reflektion och observation till aktivt experimenterande (Kolb 1984:40–42).

Hård af Segerstad m.fl. (2007:35) presenterar Kolbs modell för läroprocessen. Det är en lärcykel som är indelad i fyra faser som kännetecknar människans lärande. Dessa faser är:

- konkret erfarenhet
- reflektion, observation
- abstrakt tänkande
- aktivt experimenterande

Individens lärande börjar med att man får en konkret upplevelse eller erfarenhet. I nästa steg reflekterar man över det man har upplevt samt förstår den konkreta erfarenheten på en djupare plan. Efter att man har begripit den konkreta erfarenheten på djupet, blir nästa steg att formulera den i abstrakta

begrepp. Avslutningsvis prövar man och skapar nytt utifrån den nya kunskapen, det vill säga, att man experimenterar. (Hård af Segerstad m.fl.2007:34–35).

Kolb har tagit fram fyra grundstilar: aktiv, reflekterande, logisk och praktisk (Stensmo 2008:230–231). När en individ går igenom lärcykeln fyra faser, kan den känna sig bekväm i flera olika faser samtidigt. Kolb (1984:76–78) menar att det kan uppstå fyra olika kombinationer, som ger fyra lärprofiler eller fyra inlärningsstilar:

- den divergenta stilen
- den assimilativa stilen
- den konvergenta stilen
- den ackomodativa stilen

I samband med att människan tillämpar en eller annan inlärningsstil beroende på vad som passar bäst, kan man urskilja fyra typer av människor (Börjesson 2004:14-16; www.projektcarpa.se).

Den första typen kallas divergeraren (idégivaren). Människor av denna typ vill förstå varför de måste förvärva den kunskap, som ska läras in. De som tillhör denna grupp är bra på att se fakta ur olika synvinklar. Divergeraren gillar inte att arbeta själv utan trivs bäst, när han/hon får arbeta med andra.

Den andra typen, assimileraren (förklararen) är intresserad av teori och fakta. De som hör till denna typ gillar föreläsningar, lärarledda lektioner samt att experimentera med nyvunna kunskap. De föredrar att arbeta självständigt. I grupparbete blir assimileraren tyst och lågmält.

Den tredje typen heter konvergeraren (sammanställaren). De som tillhör denna grupp gillar att analysera och använder logiskt tänkande, när de ska lösa olika uppgifter. Dessa personer tänker igenom saker innan de sätter igång. Konvergeraren gillar experimentera. Konvergeraren uppskattar dessutom struktur och styrd inläring. Dessutom tycker han/hon om föreläsningar, olika typer av analyser och skrivet material. Konvergeraren trivs bäst när han/hon får arbeta på egen hand, då han/hon ger sig ut på jakt efter ny kunskap.

Den fjärde typen är ackommoderaren (prövaren). Denna människotyp blir mer stimulerad när de får konkreta uppgifter, som kräver ett praktiskt engagemang. De är inte rädda för att pröva sig fram och experimentera med sina kunskaper. Föreläsningar är ingen undervisningsmetod som passar ackommoderare. De trivs bäst om de får arbeta aktivt i grupp. Ett ensamt arbete ska vara av praktisk karaktär om ackommoderaren ska trivas med det. Dessa människor fungerar bra i problembaserat lärande (PBL).

De olika lärstilarna är ett viktigt inslag i individanpassad undervisning, då man har att göra med grupp av helt olika individer. Hård af Segerstad m.fl. (2007:36) menar att samtliga inlärningsstilar ska tillämpas vid varje undervisningstillfälle. De hävdar att det är grundläggande att den som befinner sig i lärprocessen, utvecklar sitt sätt att lära och medvetet arbetar utifrån den lärstil som är den människans personliga. Detta skapar gynnsamma förutsättningar för ett lyckosamt lärande. Kolb betonar, enligt Hård af Segerstad m.fl. (2007) att människor bör utveckla samtliga fyra förmågor i både den konkret-abstrakta dimensionen och i den aktiv-reflektiva dimensionen så att effektivt lärande kan åstadkommas. Men även läraren ska vara uppmärksam på sina egna preferenser, så att man inte undervisar på det sätt som hon/han själv vill bli lärd på anser Hård af Segerstad m.fl. (2007:36).

5. Tidigare forskning om individualisering

I detta avsnitt presenteras en översikt över den forskning som gjorts inom individualisering i skolan. Det finns tyvärr inga studier att tillgå vad det gäller individualisering inom vuxenutbildning eller inom andraspråksinläring. Av denna anledning kommer jag främst använda mig av rapport ”Individualisering i ett skolsammanhang” som är riktad mot grundskolan. Studien i rapporten presenteras av Monika Vinterek (2006) som har granskat begreppet individualisering både i de olika styrdokumenterna och i skolans praktiska verksamhet. Syftet med hennes studie var att tydliggöra begreppets innebörd och få mer kunskap om vad skolan tolkar in i ordet individualisering.

Vinterek (2006:7) menar att individualisering som begrepp ofta används i det svenska skolväsendet. Både läroplaner och kursplaner säger att skolan ska sätta individen i centrum. I läroplanen Lpf 94 står det tydligt att en av skolans uppgifter är att ge varje elev möjligheter att studera utifrån sina förutsättningar och behov: ”Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov” (Lpf 94:4). Men även av kursplanen (SKOLFS 2009:2) framkommer det att eleven ska erbjudas studera utifrån sina olika förutsättningar, behov och personliga mål.

I sin rapport skriver Vinterek (2006:7) att innebörd av begreppet individualisering är för otydlig och därför borde betydelsen av begreppet problematiseras mer. Hon menar att det är många gånger svårt att veta vad individualisering innebär i den pedagogiska praktiken. Begreppet är omfattande och uttrycker olika aspekter där bland annat innehåll, omfång, nivå, material, arbetstempo, metod och värdering av elevernas arbete. Men

trots den komplexa sammansättningen av de olika aspekterna förtydligas individualiseringens praktiska innebörd inte i styrdokumentet. Hur man som lärare ska lägga upp arbetet kring individualisering står det ingenting om i varken läroplanen eller kursplanen. Termen kan då lätt bli ett föremål för olika tolkningar då varje lärare själv ska konkretisera begreppets betydelse.

Vinterek (2006:10–11) ger en historisk belysning av individualisering och hävdar att den har haft skiftande karaktär. På 60- och 70-talet handlade den om att eleverna fick arbeta med självinstruerande läromedel, medan undervisningen på 80-talet kännetecknades av projektarbete, temastudier samt att elevens erfarenheter och intressen sätts i fokus. Individualisering på 90-talet och fram till idag har genomförts främst genom eget arbete. Man har också dragit ner på grupparbete och reducerat antalet lärarledda träffar. I rapporten ställer sig Vinterek kritiskt till det stora genomslaget av enskilt arbete i dagens skola och menar att den betydelsefulla interaktionen mellan läraren och eleven och eleven och gruppen hamnar i bakgrunden.

Nära till hands ligger att gå tillbaka till sociokulturellt perspektiv som lyfter fram betydelsen av det sociala sammanhanget. Gibbons utgår i sin bok ”Stärk språket stärk lärande” från sociokulturell syn på lärande (2002:24–25). I boken belyser hon vikten av interaktionen i klassrummet. Hon menar att en framgångsrik inläring av andraspråket förutsätter att det finns tvåvägskommunikation. Gibbons (2002:37–39) refererar till andra forskare inom andraspråksinläring och påstår att grupparbete skapar dialoginriktad interaktion mellan eleverna, vilket inverkar positivt på språkinläringen. Gibbons (2002:38–39) talar även mot helklassundervisning vid andraspråksinläring. Hon anser att andraspråks elever inte gynnas av lärarledda lektioner, eftersom läraren har övertaget och erbjuder eleverna för få tillfällen för konversation.

Vinterek (2006:11) som också använder sig av tidigare forskning om individualisering genom eget arbete, konstaterar att konsekvensen av de individualiserade arbetsformerna i praktiken blir att eleverna får försämrade studieresultat. Men även i sin egen undersökning påvisar hon att ett individualiserat arbetsätt som innebär att eleverna bara gör enskilda arbeten inte kan vara bra för alla. De största vinnarna blir de starka elever som har god inlärningsförmåga och som gillar att styra sin lärprocess. De som förlorar på att studera genom eget arbete är de resurssvaga eleverna, eftersom deras prestation försämras om de inte får stöd och uppmuntran. Hård af Segerstad m.fl. (2007:102–103), som främst fokuserar sig på vuxenpedagogik, menar att det finns elever som trivs bättre i en lärarledd undervisning, eftersom de slipper frustration, som kan uppstå i samband med att man lämnas ensam i kunskapsdjungeln. Saknar man erfarenhet av

hur man planerar sina studier, blir det svårt att organisera och strukturera sitt arbete.

Ingrid Carlgren har också enligt Stensmo (2008:228) berört fenomenet ”eget arbete”. Carlgren hävdar att denna arbetsform inom individualiserad undervisning tenderar att ta riktning mot lägre kognitiva mål, det vill säga att man ställs inför enkla problem – eleven söker fakta och lätta svar eller återskapar det inlästa materialet. Vill man att eget arbete blir meningsfullt, ska det siktas mot högre kognitiva mål, som är förståelse och kunskapskompetens .

Idag förutsätter individualisering också att eleverna ska vara mer delaktiga i sin lärprocess och ta ett större ansvar för sitt lärande. Elevernas ansvar och inflytande framkommer tydligt av läroplanen (Lpf 94). En viktig punkt i styrdokumentet är att alla elever ska kunna påverka, vara delaktiga, planera sina studier och ta ansvar för dem. Läroplanen gör ingen skillnad på stark elev och svag elev. Forskningen visar att även här kommer de svaga eleverna i kläm, eftersom det oftast är de som upplever att det är svårt att ta över ansvaret för lärprocessen. Vad som inträffar i verkligheten, enligt Vinterek (2006:11) är att lärarna lägger individuellt ansvar på den studerande och sedan lämnar denne ensam i sitt lärande. Hård af Segerstad m.fl. (2007:103) hävdar att en del studerande inte trivs med att ha ansvaret och till och med kan be sin undervisare om att få slippa det.

För att klargöra innebörd av begreppet individualisering, klassificerar Vinterek (2006:46) olika typer av individualisering som förekommer i undervisningen:

- innehållsindividualisering, innehållet anpassas efter elevens intresse och behov
- omfångsindividualisering, anger omfattningen och fördjupningsgraden av innehållet
- nivåindividualisering, svårighetsgraden anpassas efter elevernas förmågor och erfarenheter
- metodindividualisering, hur man presenterar det nya materialet utifrån individens lärostil
- hastighetsindividualisering, eleven arbetar med kursinnehållet i sin egen takt
- materialindividualisering, undervisningsmaterial anpassas efter elevens förmågor och förutsättningar
- miljöindividualisering, man skapar studiemiljö som på bästa sätt påverkar elevens inlärningsförmåga

Av de ovannämnda typerna är det huvudsakligen hastighetsindividualisering, som har varit den mest prioriterade formen. Vinterek (2006:12) anser att ”arbete i egen takt” ska diskuteras mer, eftersom uttrycket, tycker hon, är diffust. Pratar man om en medfödd takt eller är det takt som går att påverka? Hon menar att begreppet ofta tas för givet, men i praktiken är dess innebörd inte alltid så solklar. Nivå- och omfångsindividualisering förekommer också relativt ofta, framgår av rapporten (Vinterek 2006:120). När det gäller miljö- eller materialindividualisering, var dessa former inte tillräckligt frekventa för att några slutsatser skulle kunna dras, menar hon vidare. I sin undersökning möts Vinterek av en paradoxal bild i fråga om metodindividualisering. Hon menar att individanpassning av olika arbetssätt tillämpas i allt mindre utsträckning och detta trots kända faktumet att människor lär sig på olika sätt. Hur-aspekten i undervisningen handlar mestadels om självständigt enskilt arbete med text och siffror utan någon interaktion kring stoffet. Individualisering av arbetsmetoder sker allt mer sällan i klassrummet, vilket gör att möjligheten till att få undervisning utifrån sina behov och förutsättningar minskar för eleven, menar Vinterek (2006:120–121).

Det är alltså mot bakgrund av det sociokulturella synsättet på lärande, lärstilsteorierna samt tidigare forskning kring begreppet individualisering i skolsammanhanget, som jag vill undersöka hur sfi-lärarna ser på individualiserad undervisning. Vilka möjligheter och begränsningar ser de med att individualisera? Hur arbetar sfi-lärarna med individualisering? Vad tror sfi-lärarna om effekten på språkinläring av att individualisera?

6. Metod

6.1. Val av metod

Stukát skriver att syftet och frågeställningarna avgör metodvalet (Stukát 2005:36). Undersökningen i denna studie görs med hjälp av en kvalitativ metod. Orsaken till att den valda kvalitativa ansatsen är att jag vill veta hur några sfi-lärare tänker kring och uppfattar individanpassad undervisning i skolan. Trost hävdar att man använder den kvalitativa metoden när man vill hitta människors tankemönster eller förstå hur de tänker kring ett visst problemområde (Trost 2010:32).

En annan metod, som man kan utföra en undersökning med, är den kvantitativa metoden. Enligt Trost handlar en kvantitativ studie om att visa

frekvensen: hur ofta eller hur många (Trost 2007:23). Denna metod lämpade sig inte för mina frågeställningar, eftersom jag varken var intresserad av att mäta sfi-lärarnas attityder på bredden eller ange siffror och frekvenser.

Vad det gäller datainsamlingsmetoden, bestämde jag mig för djupintervjuer eftersom jag ville få fördjupad kunskap om sfi-lärarnas syn på individanpassad undervisning samt att jag ville höra detaljerna om hur arbetet med individualisering går till i de olika undervisningssituationerna.

Jag använde mig av ostrukturerade intervjuer, som kännetecknas av att man inte följer något fastställt intervju-schema utan att frågorna ställs i fri ordningsföljd. Intervjufrågorna kan formuleras på ett individuellt sätt, samt följas av följdfrågor (Stukat 2005:39). Jag ansåg att den frihet, som utmärker ostrukturerade intervjuer, skulle ge mig större möjligheter att få fram mer personliga svar. Stukat (2005:37) påstår att den öppna interaktionen mellan intervjuare och informant bidrar till mer intressant och innehållsrik information.

Observation som metod skulle kunna vara ett både tänkbart och lämpligt komplement till djupintervjuerna i denna studie. Stukat (2005:49) anser att observation avslöjar vad människor i själva verket gör. Anledningen till att jag valde att genomföra enbart djupintervjuer är att de båda metoderna tillsammans skulle krävt så ofantligt mycket tid. Stukat (2005:49) tar upp nackdelen med observationer och påpekar att de ofta är tidskrävande.

6.2. Om intervjuer

Vid utformningen av intervjufrågorna utgick jag ifrån syftet och frågeställningarna. Inspiration till de intervjufrågor som handlar om lärarnas syn på individualisering samt hur lärarna arbetar med att individanpassa i klassrummet har jag hämtat från den autentiska skolverksamheten. Detta är alltså, de frågor som sfi-lärarna i Göteborgs kommun ställs inför dagligen, när de planerar och genomför undervisningen utifrån individens förutsättningar och behov. Jag sökte konkreta svar och exempel på hur individualiseringen förverkligas i praktiken. De intervjufrågor som handlar om arbetet med lärstilar grundar sig i de olika lärstilsteorierna som pekar på att individualisering förutsätter arbetet med personliga lärstilar.

Innan jag gjorde den egentliga undersökningen, genomförde jag en pilotstudie. Enligt Patel & Davidson (2003:58) använder man en pilotstudie, när man vill testa hur frågor och upplägg fungerar på en individ eller en grupp individer. En sådan teststudie motsvarar en riktig undersökning fast i en mindre skala. För mig var det viktigt att säkerställa att intervjufrågorna samt att inspelningen på en MP3-spelare och valet av platsen för de

kommande intervjuerna fungerade som jag hade tänkt. Jag gjorde pilotstudien på en sfi - lärare. Under intervjun var det frågan om lärstilar som väckte en viss förvirring hos undersökningspersonen. Jag var tvungen att förklara för informanten vad jag menade med lärstilar. En kort förklaring räckte för att respondenten skulle komma igång med svaret. Vid utskicket av frågeunderlaget till de riktiga informanterna, konkretiserade jag begreppet lärstilar. Tack vare pilotstudien hade jag också kommit fram till att jag inte skulle göra några intervjuer i lärarrummet. Dels därför att störande ljud kan förekomma ifrån annan personal även om många har lektion, dels för att den som intervjuas inte känner sig helt avslappnad och trygg. ”Miljön ska vara så ostörd som möjligt och upplevas som trygg” (Stukát 2005:40; Trost 2010:65).

6.3. Urval

Min undersökningsgrupp består av fem sfi-lärare. Anledningen till att jag bestämde mig för detta antal var att djupintervjuer är tidskrävande och alltför många informanter skulle innebära att analysen av det insamlade materialet riskerade bli ytlig (Stukát 2005:39–41). Trost (2010:143) anser att vid kvalitativa studier ska man hålla sig till ett fåtal intervjuer för att kunna skaffa sig en bra överblick samt kunna lägga märke till viktiga detaljer. I en kvalitativ undersökning är det inte kvantitet utan kvalitet som går i första hand. Jag bedömde att en undersökningsgrupp på fem informanter skulle vara hanterlig för en intervjuare. Vad det gäller respondenterna, så var de enda kraven som jag ställde på dem att de skulle vara behöriga sfi-lärare och att de skulle ha arbetat med svenska för invandrare i några år och på så sätt hunnit skaffa sig en viss erfarenhet av individualisering. Av praktiska skäl deltog bara sfi-lärare från Göteborgs kommun i min studie. Denna avgränsning gav både mig och de intervjuade möjlighet att smidigt hantera det geografiska avståndet.

I min undersökning gjorde jag inget urval med avseende på kön och ålder. Jag ansåg att dessa variabler inte skulle ha någon betydelse för min studie.

6.3.1. Bortfall

Stukát (2005:64) skiljer mellan externt och internt bortfall. Externt bortfall innebär att man vid själva urvalet inte når den person, som skulle vara intressant för undersökningen eller om denne av någon anledning inte vill ingå i studien. Man talar om internt bortfall när informanten inte svarar på

någon fråga eller att svaret är så obegripligt att det inte kan studeras (Stukát 2005:64; Patel & Davidsson 2003:133). I min studie fanns det inget internt bortfall. Däremot förekom det externt bortfall. Två av de tillfrågade lärarna tackade först ja till intervjun, men valde sedan att inte delta i undersökningen. I ena fallet handlade det om tidsbrist, i andra fallet hoppade personen av av en okänd anledning. För att lösa problemet med bortfallet kontaktade jag två nya lärare, som ställde upp på intervju. På så sätt kunde jag hålla mig till det tidigare bestämda antalet på fem personer.

6.4. Genomförande

Innan jag påbörjade mina intervjuer, hade jag kontaktat några tilltänkta personer, som arbetade inom sfi hos de olika utbildningsanordnarna i Göteborg. Eftersom jag har varit i sfi-verksamheten i flera år, har jag träffat många sfi-lärare vid olika tidpunkter samt i olika pedagogiska sammanhang och utbytt kontaktuppgifter med dem. Några lärare blev kontaktade vid ett fysiskt möte medan andra via mejl. Det första jag gjorde när jag kontaktade respondenterna var att jag i korta drag presenterade mitt undersökningsområde samt motiverade vikten av min studie. Av egen arbetserfarenhet vet jag att sfi-lärare ofta har väldigt lite tid tillgodo för att kunna eller orka delta i en studie, som ligger utanför skolans tidsramar. Emellertid, med all respekt för tidsbristen, försökte jag att skapa motivation hos lärarna att ställa upp på en intervju. Jag ville också att de kontaktade personerna skulle förstå att deras bidrag skulle ha ett högt värde för min undersökning. Enligt Trost (2010:83) ska man inte tvinga en person att ställa upp som respondent, däremot ska man vara övertygande i sina försök. Jag upplevde att de kontaktade lärarna var väl införstådda med varför problemområdet i min studie var av stor betydelse. Först tackade alla de tillfrågade lärarna ja, men kort därefter blev det två avhopp, vilket gjorde att jag behövde skaffa två nya personer. Efter ett nytt försök via mejl, fick jag tag på två nya lärare som kunde delta i studien.

När jag hade fått lärarnas medgivande, skickade jag ut ett missivbrev som innehöll en presentation av problemområdet, information om forsknings-etiska principer från Vetenskapsrådet (2002:5–16), samt intervjufrågorna till samtliga personer. Jag ville att lärarna skulle erhålla intervjufrågorna i förväg för att kunna känna sig trygga och förberedda inför den kommande intervjuträffen. I mejlet som innehöll intervjufrågorna, passade jag även på att informera om att deras medverkan var konfidentiell, det vill säga att det bara skulle vara jag som fick tillgång till det insamlade materialet. I samma mejl fick de också en tidsuppskattning av intervjuens längd.

Genomförandet innefattade även att välja tid och plats för intervjuer. Enligt Stukát (2005:40) ska den som intervjuar ge frihet till sina respondenter att bestämma tid och rum. Jag tyckte att de intervjuade personerna skulle känna sig bekvämare om de fick intervjuas i de miljöer som passade dem. Därför lät jag lärarna att komma med egna förslag på platser. Likväl fick de bestämma tid för intervjun. Att få lärarna att själva välja tidpunkten skulle innebära för mig att de förmodligen skulle bli mindre stressade och därmed skulle vara mer fokuserade på intervjun. Två personer valde att intervjuas i lediga grupprum på respektive skolor, medan de tre andra intervjuerna genomfördes i grupprummen på ett av universitetsbiblioteken.

Intervjuernas längd var i genomsnitt 60 minuter. När jag planerade mina intervjuer tog jag tidslängden i beaktande. Jag var medveten om att intervjuerna inte borde vara alltför långa. Trost (2010:82) menar att långa intervjuer visar på brist i planeringen samt avsaknad av respekt för den intervjuade. Registreringen av intervjuaren skedde med hjälp av en MP3-spelare. Anledningen till att jag valde att spela in intervjuerna var att jag varken ville missa någon utsaga eller någon som helst detalj, vilket är lätt hänt om man inte är snabb på att skriva ner.

Efter varje avslutad intervju transkriberade jag lärarens svar. Enligt Stukát är transkribering en tidskrävande process. Han menar också att det blir mycket papper att bläddra i och hålla reda på (Stukát 2005:40). För att spara tid bestämde jag mig för att hoppa över de mindre intressanta delarna av inspelningen och bara plocka ut de mest intressanta uttågarna. Jag fick lyssna på ljudfilerna flera gånger för att försäkra mig om att ingen viktig information gick förlorad. Nästa steg var att sortera svaren och dela in dem i olika teman. Jag grupperade svaren efter mina tre frågeställningar och sedan gjorde jag en sammanställning av dem. För att hålla ordning på informanternas svar, markerade jag varje lärare med nummer i den ordning som de intervjuades (t.ex. ”lärare 1” osv.).

Sist men inte minst vill jag notera att intervjufrågorna inte ställdes i den ordning som de stod uppskrivna i mitt block eller som lärarna fick se dem i det mottagna mejlet. Vad jag ville var att de intervjuade personerna skulle uppleva intervjun som ett samtal. Som intervjuare var jag dock i en annan position och därför var intervjun för mig just en intervju. Stukát säger: ”När man talar om intervjun som ett samtal är man ganska lätt ute på hal is” (Trost 2010:54). Han menar att intervjun måste styras av intervjuaren och att denna har en helt annan roll än en part i ett vanligt samtal. Därför ska intervjuaren hålla låg profil vad det gäller åsikter och känslor.

6.5. Etiska överväganden

Stukát (2005:70) påstår att det är viktigt att informera respondenten om hur hans/hennes svar kommer att användas. Han skiljer mellan ett anonymt deltagande och ett konfidentiellt. Med anonym deltagande menas att personen inte kan identifieras på något sätt, vilket är mer typiskt för en enkätundersökning. Konfidentiell medverkan innebär att det bara är intervjuaren som vet vem som gett svaren.

Som jag nämnt i avsnittet ovan innehöll mina mejl också information grundad på Vetenskapsrådets forskningsetiska principer med dess fyra huvudkrav: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 2002). Av mitt mejl framgick även att medverkan var frivillig och kunde avbrytas närsomhelst samt att lärarnas deltagande och deras bidrag var konfidentiella. Jag har också försäkrat mina informanter om att ljudfilerna skulle förstöras efter att studien blivit avslutad.

6.6. Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Begreppet validitet betyder att man undersöker det som man avser att undersöka och att de svar man får är trovärdiga (Stukát 2005:126–127; Trost 2010:133–134). Jag anser att validiteten i den här undersökningen är hög, eftersom jag höll mig till mina frågeställningar och ställde relevanta frågor. Hur uppriktiga lärarna varit kan jag inte säkert säga, men min förhoppning är att de talar sanning.

Reliabilitet handlar, enligt Stukát om ”hur bra mitt mätinstrument är på att mäta” (Stukát 2005:125). Hur bra kvalité hade mitt mätinstrument, det vill säga mina intervjufrågor? Har jag lyckats att få svar på de frågor jag avsåg att fråga? I min undersökning ville jag gå in på djupet och ta reda på hur varje lärare tänkte och uppfattade arbetet med individualisering. Enligt min mening hade jag två val, antingen att använda ett frågeformulär (skriftliga enkäter) eller att göra intervjuer. Jag valde det senare, eftersom jag då kunde ställa följdfrågor och på det sättet få mer fördjupande och utvecklade svar. Jag försökte formulera frågorna på ett begripligt sätt i anknytning till intervjufrågorna och förklarade jag vad begreppet lärstilar betyder. För att vara säker på att lärarna förstod de utskickade intervjufrågorna, bad jag dem att höra av sig i fall något var oklart. Jag har även använt mig av en pilotstudie och testade både den valda metoden, det vill säga, djupintervju, och intervjufrågorna i syfte att inte äventyra den riktiga undersökningen.

Generaliserbarhet handlar om att man tar ett ställningstagande till huruvida de resultat man har erhållit är representativa för bara den tillfrågade gruppen eller om de kan generaliseras även på en större grupp (Stukat 2005:129). Det fanns ingen intention från min sida att tillämpa studieresultaten på alla sfi-lärare i landet. Avsikten med det här arbetet var att undersöka bara ett mycket begränsat antal sfi-lärare verksamma i Göteborgs kommun. Därför kan resultaten av min studie representera enbart den undersökta gruppen.

7. Resultat

Här nedan redovisar jag resultaten av min undersökning. Jag redogör för intervju svaren utifrån mina frågeställningar. För att skydda lärarnas identitet har jag tilldelat varje informant ett nummer. De intervjuade personerna kommer i fortsättningen heta ”lärare 1, 2, 3, 4, 5”.

7.1. Lärarnas inställning till individualisering och dess möjligheter respektive begränsningar

Under denna rubrik har jag samlat ihop de svar jag fick i samband med att jag ställde frågor om individualiseringens betydelse, samt frågor om möjligheter och hinder med individualisering.

När de intervjuade sfi-lärarna svarar på frågan om vad individualisering betyder för dem, kan man se ett mönster i deras svar. Individualisering betyder att språkundervisningen ska anpassas efter elevens förutsättningar och behov så att eleven ”får bästa möjliga inlärningskurva” och snabbt når sina mål (lärare 3). Ett viktigt moment i individualiseringsprocessen enligt lärarna är att man redan vid första mötet med eleven kartlägger de behov som finns och som lärare 2 uttryckte det ”försöker möta individen på ett personligt plan” för att senare lägga upp undervisningen på den nivå, som studerandes språkkunskaper ligger på.

Ordet individualisering tenderar att bli alltför generellt och ospecificerat, enligt lärare 1. Denna lärare tycker att hon ofta möts av ordet individualisering och uttrycker sin irritation över ordets slarviga användning och menar att ”det har blivit ett modeord, som ska vara ett botemedel mot all det onda i skolvärlden” (lärare 1). Samma person ser individualisering som ”en metod” som i kombination med andra metoder kan skapa en meningsfull och resultatrik undervisning. En annan lärare menar att ”individualisering har

blivit en trend, som den moderna skolan hoppat på” (lärare 5). Vidare menar hon att den ursprungliga betydelsen av begreppet individualisering därför kan bli förvanskad.

Samtliga lärare är överens om att språkundervisningen bör individanpassas, eftersom varje människa är unik och lär sig på olika sätt och i olika studietakt. Lärare 2 påstår att när en människa lär sig, använder hon/han olika strategier och vill ha undervisningsinnehållet presenterat med hjälp av de metoder som passar just henne/honom: ”Det som funkar för en individ är värdelöst för en annan” (lärare 2).

Det finns även en uppfattning att utbildningen blir effektiv och givande för individen om man individualiserar, eftersom deltagaren i en individanpassad miljö arbetar mot de mål som är uppsatta utifrån personliga behov och förutsättningar. Av intervju svaren framgår också att med hjälp av individanpassad undervisning, kan man förkorta lärsträckan för individen, då man kan ”uppnå ett snabbare inlärningsförlopp om man ger eleven rätt redskap i takt med utvecklingskurvan” (lärare 3). Flera lärare understryker att den kollektiva undervisningen i alltför frekvent utsträckning sätter gränser för de snabba eleverna. En av de intervjuade lärarna uttryckte att ”det är inte rätt att en hel grupp ska arbeta med exakt samma uppgifter” (lärare 2).

Det finns gemensamma åsikter när man pratar om möjligheter med individualisering. En av dem är att individen själv kan ta ansvar för sina studier och blir mer aktiv i lärprocessen. En annan fördel, enligt flera lärare, är att individanpassad undervisning gör lärsträckan kortare och att individen snabbare når sina mål. Lärare 1 tar upp Vygotskys begrepp ”zonen för närmaste utveckling” och uttrycker detta i ett följande påstående: ”Man plockar individen på den språknivå den befinner sig och tar den till nästa utvecklingszon” (lärare 1). Hon utvecklar vidare sin tanke och menar att individualisering ger läraren möjlighet att välja utmaningar alltefter individens behov:

För stora utmaningar släcker entusiasmen, medan för små är ingen utmaning alls och man också tappar lusten. Man måste ha en bra kunskap om individen för att kunna skraddarsy rätt utmaningsnivå. (Lärare 1)

När en av sfi-lärarna talar om möjligheter med individualisering, tar hon upp vikten av att vara medveten om elevernas olika sociokulturella bakgrund och ”låta dem växa i sin identitet” (lärare 1). Hon anser att när man individualiserar i klassrummet tar man samtidigt tillvara elevernas varierande ursprung. Enligt denna lärare blir undervisningen då mer levande och samtidigt når man fram till varje deltagare på ett mer personligt sätt.

De intervjuade sfi-lärarna ser inte bara fördelar med en individualiserad undervisning utan de pekar också ut några nackdelar eller hinder. Att man inte har tillräckligt med tid för att planera sina lektioner oroar de flesta av de intervjuade lärarna.

Tiden är knapp för att planera för alla elever. Planeringstiden räcker inte till. Det är svårt att hinna sitta ner med varje elev och hitta alternativa studievägar för de som behöver. Det är för många elever i varje klass. (Lärare 4)

Hinner man inte förbereda lektionen efter alla elevers olika nivåer, finns det risk att man tar en genväg genom att dela ut fylleriuppgifter, som var och en löser i egen takt. En av de intervjuade lärarna ställer sig mycket kritisk till denna typ av individualisering.

Fylleriuppgifter är ingen individualisering, det är massproduktion. Det är heller inte individualisering att ha fyra moment som alla måste gå igenom. Individualisering är att låta människor göra olika saker för de behöver det. (Lärare 1)

Stora klasser är ett annat bekymmer, som kommer på tal under intervjuerna. Sfi-lärarna upplever att det är svårt att individualisera i stora grupper, eftersom man känner sig otillräcklig för alla elever. Deltagarna blir otåliga och läraren blir stressad. Det skapar oordning i klassrummet.

Man har alldeles för lite tid för att hinna med hela klassen. Läraren måste sätta sig med varje elev, ge feedback, förklara felen och ge lösningar för att det ska kännas meningsfullt för eleven. Eleven får inte känna sig bortglömd eller borttappad i mängden. Är man stark och självständig, klarar man sig, förmodligen, är man svag och behöver stöd, kan undervisningssituationen upplevas som något frustrerande. (Lärare 5)

Samtliga lärare anger att individualisering kräver ett stort ansvar ifrån elevernas sida och att ”elever med studieovana har svårt att själva ta ansvar för sina studier” (lärare 3). Som jag nämnt ovan, ser de intervjuade personerna positivt på att eleverna får ett större ansvar i samband med individualisering, men samtidigt anser de att det skapar andra problem att de får ta eget ansvar. I intervjusvaren framhålls det att många elever känner sig obekväma med det nya arbetssättet och inte vet hur de ska arbeta i en individualiserad klass. De elever, som kommer från ”grupporienterade samhällen verkar ha svårt att inte arbeta med samma uppgifter, som sin bänkkamrat” (lärare 3). Lärarna upplever också att många deltagare inte heller är vana att påverka sina studier genom ett aktivt deltagande. Bland de intervjuade råder en gemensam förståelse att individualisering är en process

som tar tid. De människor, som är vana vid kollektiv undervisning, måste successivt skolas in i det nya arbetssättet. Av lärarnas resonemang framgår att de elever, som inte vet hur man planerar och strukturerar sitt arbete lätt kan bli passiva och uppleva språklektionerna som meningslösa.

När frågan ställdes om lärarnas inställning till den traditionella undervisningsformen, det vill säga, att man undervisar genom föreläsningar och förhör med hela klassen, visade det sig att samtliga lärare hade en positiv inställning till detta arbetssätt. Enligt utsagorna är det fördelaktigt att ha gemensamma genomgångar för de skapar gruppkänsla och gör att eleverna känner sig trygga. Förutom detta sparar den traditionella undervisningsformen lärarens tid och minskar stress för både läraren och eleverna. Den kollektiva undervisningen är ett passande arbetssätt ”om alla behöver de kunskaper, som lektionen behandlar” (lärare 3) eller om man gör ”klassiska arbeten om land och yrken” (lärare 2). Likaså passar det för hörövningar, diktamen samt muntlig interaktion. Lärare 2 och 5 menar att de snabba eleverna eller de elever som ligger en bit före de andra, uppskattar att få höra samma material en gång till.

Skulle någon invända, så är det OK. Var och en känner till sina egna behov. Jag kan också påpeka att det vore bra att vara med under genomgången eller repetitionen, men jag tvingar aldrig. Den deltagare, som inte vill delta, får arbeta vidare enligt sin planering (Lärare 5).

Liksom individuella läs- och skrivuppgifter, ser lärare 3 helklassundervisning som individualisering. Hon menar att det finns elever som gillar föreläsningar och som lär sig bäst när de får undervisas i grupp med andra.

I stort kan man säga att de intervjuade lärarna växlar mellan helklassundervisning och individualiserat arbete varje dag, men inte hela tiden. En av lärarna väljer att individualisera bara någon gång i veckan, oftast under ett mentorspass. Detta beror på att under dessa tillfällen är gruppen mindre och det finns mer tid att sitta ner med varje individ. Behovet av individualisering blir särskilt stort, när det finns spridning i gruppen, menar lärare 4 och lärare 5. I sådana heterogena grupper ser dessa lärare individanpassad undervisning som ett nödvändigt tillvägagångssätt för att nå fram till var och en och därmed skapa optimala förutsättningar för språkinläring.

7.2. Lärarnas arbete med individualisering

Vilket utseende individualisering i klassrummet har, beror på vad individen behöver och vad denne är intresserad av. För att kartlägga elevernas behov,

intressen och mål har lärarna kontinuerliga samtal med sina deltagare. De använder kursmålen som ett underlag för att avstämna vilket mål i kursplanen som är uppnått och vilka mål som fortfarande återstår. De starka eleverna är oftast väl införstådda med vad som krävs för att bli godkänd på kursen, medan de svaga eleverna är mer beroende av en regelbunden vägledning. Dock, det som är grundläggande för lärprocessen är att ”det finns en röd tråd och eleverna vet vad de ska göra och varför”, säger lärare 5. Hon menar att utbildningens tydliga struktur underlättar inläringen. I arbetet med individualisering ingår också att förklara för de motsträviga deltagarna varför de måste studera efter en individuell studieplan. Om eleven inte vet eller förstår innebörden i individualisering, blir han/hon besviken, påpekar lärare 1 och 5.

En av lärarna anger att hon så tidigt som möjligt försöker att ta reda på elevernas styrkor och svagheter. För att kunna genomföra individualisering har hon en databas med olika uppgifter, som hon matchar med elevens behov. Av intervjun framkommer också att uppgifterna måste vara meningsfulla, om de ska göra nytta för elevens inläring. Enligt henne lär eleverna sig mycket, när de får göra övningar utformade efter deras styrkor och svagheter ”för att de ska kunna förmedla sig och hjälpa andra” (lärare 4).

De uppgifter som lärarna ger till sina elever vid individualisering är ganska likartade. Utgångspunkten är en textbok och en tillhörande övningsbok, men det varierar mellan lärarna hur de låter sina deltagare arbeta i böckerna. Några lärare låter de snabba och självgående eleverna börja med ett nytt kapitel, medan andra tycker att de ska fördjupa sig i samma tema eller uppgift eller får göra en extra övning. En av lärarna uppger att hon individanpassar genom att hennes elever arbetar i pärmar, som innehåller varierande uppgifter anpassade till deras nivå. I pärmarna arbetar varje deltagare i sitt eget tempo, vilket gör att ingen arbetar med samma sak. Lärare sätter sig med varje elev fem till tio minuter. De läser tillsammans eller går igenom uppgifter, som behöver rättas eller som eleven behöver hjälp med. Samma lärare menar att det kräver disciplin från elevernas sida för det kan ta upp till en timme innan det blir deras tur. Denna lärare anser också att det är viktigt att skaffa sig koll på vilka moment varje person arbetar med och vilka moment som ska tillkomma i efterhand, så att det blir en fortlöpande och sammanhängande process. En annan intervjuad lärare uttrycker att den största utmaningen med att arbeta individanpassat är att hålla varje deltagare sysselsatt hela tiden.

En av de tillfrågade lärarna individualiserar genom att låta eleverna bestämma själva hur de vill arbeta inom varje tema. Hon säger att ”det

passar utmärkt att någon gör ett collage, någon ett bildspel, någon skriver ett arbete” (lärare 2).

Två av de intervjuade lärarna tar upp datasalen när de berättar om hur de individualiserar. Här erbjuds deltagarna att arbeta målinriktat inom olika moment. Har individen behov av att förbättra sin grammatik väljer han/hon ett grammatikprogram, vill man öva hörförståelse, gör man hörövningar. Utöver det kan eleverna träna fri skrivning, uttal, läsförståelse och till och med diktamen på datorn. I samråd med sin lärare bestämmer eleven vilka moment som bör prioriteras. Men även elevernas egna intressen kan styra valet.

I datasalen får de som redan gjort alla övningar på digitala spåret istället titta på arbetsförmedlingen eller något annat som är av intresse för deras framtid (Lärare 3).

Därutöver anser samtliga lärare att ett grupparbete är ett oundgängligt moment i individualiseringen. Gruppkonstellationer kan se olika ut beroende på uppgifternas innehåll. Ibland är grupperna homogena och består av elever på samma nivå och med samma arbetstakt, medan man andra gånger blandar de starka eleverna med de svaga för att skapa en bättre dynamik och sammanhållning i klassen.

När jag frågar lärarna om hur den egentliga individanpassade lektionen ser ut, undrar jag också om de tar hänsyn till elevernas inlärningsstyrkor eller deras lärstilspreferenser i undervisningen.

I samtliga intervjuer betonar lärarna vikten av att ta hänsyn till de olika lärstilarna i undervisningen, så att alla elevers behov och intressen blir tillgodosedda. En av de intervjuade lärarna uttrycker att man som utbildare har ett ansvar ” att skaffa sig en sådan koll att jag vet på vilket sätt som den här eleven lär sig bäst” (lärare 4). Alla de intervjuade lärarna påstår att de är medvetna om att varje enskild individ i klassen koncentrerar sig på undervisningsinnehållet och bearbetar det nya materialet på olika sätt.

Lärstilar är väldigt viktiga, när man ska lägga märke till vilken typ av minne deltagarna använder sig av för att lära sig nya ord. Om de är auditiva eller visuella kan ha en viktig roll om de knäcker koden eller inte. Använder de bokstäver som byggklossar för att bygga ord eller kopplar fonem med grafem eller om de har en bild av hela ordet i huvudet. Den kunskapen om varje individ ger stora möjligheter till att skraddarsy övningar till varje individ. (Lärare 1)

Av intervjun med en annan lärare framkommer att läraren även bör ta hänsyn till psykologiskt processande, det vill säga att ta i beaktande att det finns deltagare som är holistiker och som är analytiker. Fortsättningsvis tar

hon även upp vikten av andra psykologiska faktorer, som spelar roll för lärande och menar då att eleverna kan vara impulsiva eller eftertänksamma.

Ibland börjar jag från hela texten och går ner i detalj, ibland börjar jag med ett ord och går upp till en hel mening. Det gör jag varje dag. (Lärare 3)

Snabba och impulsiva individer kan få nya uppgifter om de är färdiga före en kamrat med lång startsträcka. (Lärare 3)

I arbetet med individualisering tycker lärarna att lärstilarna är en av startpunkterna. De individuella skillnaderna i hur man lär sig samt elevens olika förutsättningar, behov och intressen fungerar som ett underlag för att skraddarsy en utbildning som passar varje individ.

Jag är väldigt intresserad av vad de olika lärstilarna kan göra för eller mot en elev. Det blir även extra intressant vid arbete med individualisering. (Lärare 3)

En av lärarna säger att hon alltid strävar efter att skapa en så individanpassad miljö i klassrummet som möjligt. Hon uppmärksammar sina elever på att varje människa lär sig bäst, när hon får göra det på ett individuellt sätt och därför ber hon att de kommer med förslag på hur de vill bli undervisade eller på vilken plats de vill sitta och arbeta. Emellertid påpekar hon att när man ställer den sortens frågor till elever, måste man ha klart för sig hur arbetet med lärstilar ska organiseras samt att man är säker på att möblemang och lokaler tillåter det.

Undervisningen utifrån de olika lärstilarna förutsätter att det finns gott om plats, jag menar, att det finns flera grupprum, så att man kan gruppera eleverna efter deras behov och önsknings. De kan också studera i kafeterian eller sitta bekvämt i soffan i korridoren, om de så önskar. Bara de motiverar det för mig. (Lärare 5)

När en av de intervjuade lärarna talar om lärstilarnas betydelse, kommer det fram att hon tänker mycket på miljö och inredning. Hon justerar belysning, vädrar i klassrummet, möblerar om och tar hjälp av allmänna lokaler vid grupparbete.

Av intervjuerna framkommer också att eleverna kan uttrycka sitt missnöje när det är för kallt eller för varmt, för mörkt eller för ljus. Det förekommer även att de önskar att byta till en grupp som börjar senare på dagen eller tvärtom tidigt på morgonen. En av lärarna påstår att det också finns elever som inte trivs med arbetet i datasalen, eftersom de lätt får ont i huvudet

och/eller i ögonen. Därför försöker hon skaffa ett motsvarande material, som eleven kan arbeta med utanför datasalen.

På frågan om lärostilar svarar två lärare att deltagarna ska erbjudas variation i undervisningsformerna för att välja den, som de känner sig bekväma och trygga med. Enligt de båda lärarna gör omväxlingen av arbetsformerna att alla individer får sina behov tillgodosedda. De menar att det finns elever som lär sig bäst när undervisningen sker i form av en föreläsning, medan andra föredrar eget arbete, grupparbete, projekt eller studiebesök. En av dessa lärare lyfter också upp vikten av att arbeta med sinnespreferenserna genom att variera mellan att läsa, tala, lyssna, skriva.

7.3. Effekten av individualisering på språkinläring

I allmänhet kan man säga att samtliga intervjuade lärare är positivt inställda till individualisering inom språkundervisning och de tror att effekten på språkinläring kan bli stor. Vad de menar är att när man bygger kunskap på det som individen redan har erfårit samt väljer innehåll och metod, som passar individens förmågor och behov har man skapat de ultimata förutsättningarna för ett framgångsrikt lärande. I samtliga intervjuer utropar lärarna att individualisering måste vara väldigt effektivt.

Det måste vara väldigt effektivt för den baseras på individens behov och förmåga. (Lärare 3)

En av lärarna säger att individanpassad undervisning blir väldigt effektiv om ”det görs genomtänkt och kvalitetsmässigt” (lärare 2). I sitt resonemang kring individualisering talar hon om att det är viktigt att förstå sig på ordets innebörd. Hon menar att man måste ställa sig frågan varför man börjar arbeta på ett individanpassat sätt. Är det för att man har blivit beordrad eller för att man själv inser att individualisering är den optimala vägen för att deltagaren ska kunna nå sina mål.

Om man gör det för att man fått order, kan det vara direkt kontraproduktivt. (Lärare 2)

Även om det råder en tro på individualisering bland lärarna, så är de på det klara med att det är många olika faktorer som tillsammans inverkar på dess effektivitet. En av dessa faktorer är att eleverna måste förstå syftet med individualisering. En av lärarna menar att det här begreppet är främmande för de flesta andraspråksinlärare. Hon menar att pedagogen ska förklara tydligt vad individanpassat lärande går ut på.

Man kan inte bara sätta eleverna en och en och dela ut olika uppgifter och säga att de ska göra dem i sitt eget tempo. Det skapar både förvirring och frustration och det kan bli rätt så hetsigt i gruppen. Man måste argumentera utifrån kursmålen varför han eller hon får göra individuella uppgifter. (Lärare 5)

Flera lärare påpekar att olika elever förstår individualisering på olika sätt. Det finns en tendens att de starka eleverna bemöter idén med individualiserad undervisning positivt medan de svaga eleverna har det svårare att acceptera samma koncept. Trots att samtliga lärare tror på individualiseringens goda effekter på språkinläringen, så erkänner de också att de största vinnarna blir de duktiga och de snabba eleverna. Sedan påpekar några intervjuade lärare också att effekten på språket i individanpassad utbildning blir större ju mer motivation och studievana eleven har.

Men man måste ha motiverade och drivna elever, vilket de inte är på spår ett och två. (Lärare 3)

Men då måste du vara väldigt studievän och framför allt motiverad, men tyvärr tillhör inte flertalet av våra elever denna grupp. (Lärare 4)

Ytterligare en faktor, som individualisering är beroende av, är att deltagarna är självständiga och klarar av att ta eget ansvar för sina studier. En av lärarna menar att individanpassad undervisning gynnar språket bara om eleven kan styra sin inläring: ”gör man det inte, kan man inte förvänta sig tillfredsställande framsteg i språkutvecklingen” (Lärare 5).

Men det är inte bara eleven, som bär ansvaret för ett framgångsrikt lärande. Det råder också en uppfattning att lärarens pedagogik samt dennes organisatoriska förmåga är av stor vikt om eleven kommer att lära sig eller inte i en individualiserad klass. Här handlar lärarens skicklighet om att kunna skapa ett lärande sammanhang, en inlärningsmiljö som inkluderar alla deltagare. Flera lärare hävdar att individualisering är beroende av en duktig ledare. Enligt lärare 5 är ledarskapet en av de viktigaste kompetenserna som en lärare bör besitta och betonar att detta är särskilt viktigt i arbetet med individualisering. Hon menar att en sådan undervisning kräver inte bara att man hanterar mer än en elev åt gången utan att man också håller reda på vad varje deltagare kan och behöver.

Det är superviktigt att vara en duktig ledare, speciellt när vi pratar om individualisering eftersom det krävs så mycket extra t ex när man ska skaffa sig överblick. Vad kan varje elev? Vad behöver han eller hon? Och inte minst

måste man kunna fatta många olika beslut med små tidsmarginaler. Det är ju många individer man har att göra med. (Lärare 5)

I den här undersökningen har det också visat sig att det inte är individualiseringen i sig utan interaktion som är betydelsefull för effektiv språkinläring. Enligt lärarna får undervisningen i språket inte ske i ett isolerat rum. Det är just i mötet och i samspelet med andra människor, som lärarna tror att en riktig språkinläring sker. Individualiseringen blir i detta sammanhang mindre viktig.

Människor utvecklas bäst just i ett samspel med andra. Vi får inte begränsa individanpassad undervisning till lärare - kursdeltagare relation. (Lärare 1)

Man kan ge individen en privat undervisning i språket, men får denne inte träna eller använda språket i sociala miljöer, kommer inläringen inte att vara så effektiv. (Lärare 5)

7.4. Sammanfattning av resultaten

De intervjuade lärarna tolkar begreppet individualisering på samma sätt och menar att individualisering är en undervisning som anpassas efter elevens förutsättningar och behov. Emellertid önskar en av lärarna att ordets betydelse preciseras bättre. Av två intervjuer framgår att individualisering har blivit en trend inom skolvärlden och det finns en oro för att ordets ursprungliga betydelse blir feltolkad. Kritiken riktas mot att individualisering förväntas lösa problem på olika plan inom utbildningen.

I allmänhet är lärarna positivt inställda till att individanpassa. Motiven till denna positiva inställning är att den individualiserade undervisningen bygger på att man utgår från individens förmågor, behov och erfarenheter och att individen erbjuds att studera utifrån sina personliga preferenser. Därutöver menar lärarna, att varje elev ges möjlighet till inflytande över sin egen lärprocess. Lärarna tror att det bidrar till att studievägen därför kan bli kortare och att man snabbare uppnår kursmålen. I lärarnas resonemang om individualisering framkommer även dess hinder. Den individualiserade undervisningen kan leda till att de resurssvaga och osjälvständiga eleverna kommer i kläm, eftersom dessa elever är i ett stort behov av lärarens stöd. Andra problem som uppstår i samband med individualisering är: stora grupper, lite tid med varje elev, stress och ett litet tidsutrymme för planeringen av lektionerna.

Av resultaten framkommer också att sfi-lärarna varierar arbetsformerna och arbetsmetoderna. De anser att det är viktigt att alternera helklassunder-

visning (vilket, enligt lärarna, ett hemmahörande moment i individualiseringen), grupparbete och enskilt arbete för att täcka de olika behoven och önskemål i gruppen.

Individualiseringen anses vara effektiv för språkinläringen, eftersom hänsyn tas till många viktiga aspekter så som individens förmågor, förutsättningar, behov och erfarenheter. Emellertid påpekar lärarna att den individualiserade undervisningen gynnar främst de elever som är snabba, motiverade och självständiga. Men även lärarens personliga egenskaper kan ha betydelse för individualiseringens kvalitet. Om läraren är en skicklig ledare med god organisatorisk förmåga, som snabbt skaffar sig överblick över vilka behov och styrkor som finns samt involverar alla deltagare i ett meningsfullt arbete, kan en sådan individualisering bli effektiv. Sist men inte minst understryker lärarna gruppens betydelse för en effektiv språkinläring. De menar att den sociala miljön, där individen kan samverka och interagera med andra människor är av stor vikt för språkinläringen, eftersom språket då kan utvecklas mycket snabbare.

8. Diskussion

I detta avsnitt ska jag försöka att ge svar på mina frågeställningar med hjälp av teorierna, tidigare forskning och de erhållna resultaten. Som framgick av resultaten i det tidigare avsnittet, kan jag konstatera att individanpassad undervisning används i sfi-undervisningen och det råder konsensus bland de intervjuade lärarna att den är av stor betydelse för andraspråkinläringen. Precis som det står i läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) anser de tillfrågade lärarna att utbildningen ska anpassas till varje elevs behov och förutsättningar. Det finns stora ambitioner bland lärarna att sträva efter flexibla lösningar både vad det gäller arbetsformen, arbetstakten och kursinnehållet. I likhet med Kolb och Dunn och Dunn är lärarna överens om att varje människa är unik och av denna anledning ska hänsyn tas till såväl elevens tidigare erfarenheter och tidigare skolbakgrund som till hans/hennes olika inlärningsförmågor. När inläringen individualiseras, menar sfi-lärarna att varje individ får ett stort frirum där han/hon kan arbeta med sina starkaste preferenser och på detta sätt göra snabbare progression och korta ner lärsträckan. Om man ska tro lärarna, överensstämmer detta med lärstilsteorin, som Dunn och Dunn talar för samt den undersökning som Boström (2007:24) hänvisar till i vilken man menar att elever som studerar genom sitt starkaste sinne presterar 95 % bättre.

Även om jag förutsätter att de intervjuade lärarna har varit uppriktiga, så kan man ändå bli en aning fundersam över den överlag positiva

inställningen till individualisering. Här skulle det ha varit intressant att fråga lärarna om den individanpassade undervisningen är ett arbetssätt som de själva tror på och som bygger på egna erfarenheter, där de kunnat se att deltagarna lyckas lära sig svenska bättre och snabbare i individualiserade grupper eller om det bara är ett önsketänkande? Hade lärarna verkligen individualiserat om det inte hade funnits krav uppifrån och om de själva hade fått välja den typ av undervisning som de anser är bäst? Jag undrar vilken syn på individualisering lärarna har i grunden, bortom alla krav och lojalitet gentemot sin skola och skolledning? Två av lärarna försöker trots allt ifrågasätta innebörden av ordet individualisering. En av dem är lite inne på samma linje som Vinterek och menar att ordet är för generellt och ospecificerat och har blivit en modefluga inom skolvärlden, ett medel som ska lösa alla problem. Denna sfi-lärare får medhåll hos en annan intervjuad sfi-lärare, som också menar att skolorna hoppar på olika trender inom utbildning, vilket gör att den ursprungliga innebörden av begreppet individualisering kan snedvridas.

En möjlig förklaring till det positiva synsättet kan vara att lärarna främst lägger fokus på de möjligheter som individualiseringen innebär. Liksom Vinterek och Hård af Segerstad m.fl. anser lärarna att ett av syftena med individualiserad undervisning är att främja personlighetsutveckling, som sker när individen tar eget ansvar för sitt lärande samt aktivt medverkar i utbildningens utformning. En annan möjlighet, som lyfts upp i samband med individualisering är att lärsträckan kortas ner och att eleverna snabbare blir godkända på kursen. Det hade varit glädjande om det hade gällt alla de studerande. Dessvärre menar de intervjuade lärarna att individualiseringen endast gynnar de snabba eleverna. Liksom i min studie går detta också att finna hos Vinterek, som hävdar att individualiserad undervisning passar bäst för de högpresterande eleverna. Men vad händer när man skapar en undervisningsmiljö, som exkluderar de svaga deltagarna, som enligt Vygotsky skulle behöva extra lärarstöd och uppbackning för att ta sig vidare till nästa utvecklingsnivå? Blir det inte så att det bara är de som är duktiga och har studievana som får sina behov tillgodosedda? Hur går detta ihop med en likvärdig skola, som läroplanen förespråkar? Tanken med individualiseringen är just att inkludera alla olikheter och erbjuda utbildning utifrån individuella behov. Man kan också vända på det och ge den traditionella helklassundervisningen en känga, eftersom den utesluter de högpresterande eleverna, som fort går framåt. Ett annat problem som kan uppstå i en lärarledd undervisning är att de snabba eleverna blir understimulerade, medan de svaga eleverna inte hänger med det teoretiska innehållet. Hård af Segerstad m.fl. (2007:103) hävdar att svårighetsgraden i regel anpassas efter två tredjedelar av eleverna i klassen, vilket gör att

läraren möter behoven hos bara en liten elevskara. Liksom Vinterek önskar jag att ordet behov, som genomsyrar läroplanen, kunde problematiseras mer. Vems behov rör det sig om egentligen och går det verkligen att individualisera undervisningen utan att utesluta någon individ?

Samtidigt som det råder en gynnsam inställning till individualisering, erkänner lärarna att det skapar stress när man ska hantera stora grupper med olika individer på en och samma gång. Härav upplever lärarna att de inte räcker till och därför inte når ut till alla deltagare, vilket resulterar i lärarnas missnöje med sina prestationer och kvaliteten på arbetet. Inte minst blir även eleverna stressade i väntan på sin tur. Jag förhåller mig skeptisk till att lärarna frivilligt skulle ta på sig den sortens arbetssätt, som pressar, skapar extra arbete och även sänker självkänslan. Därutöver är det inte bara stress som väcker oro bland lärarna utan även tidsbrist för planering av lektionerna. För att kunna utforma utbildningen efter varje människas unika förutsättningar och behov, behövs det rimliga tidsresurser, något som arbetsplatserna enligt lärarna inte erbjuder. Risken finns att lärarna tar genvägar och kompromissar fram halvbra lösningar. Hur bra individualiseringen blir då är värt att reflektera över.

När jag funderar på lärarnas situation i klassrummet, slå mig tanken att det inte bara är förutsättningar och behov som läraren ska ta hänsyn till utan även elevernas olika sociokulturella bakgrund. Detta gör att arbetet med individualiseringen blir ännu mer komplicerat. De elever som härstammar från samhällen med kollektivt tänkande, kan bli både frustrerade och förvirrade när de hamnar i ett utbildningssammanhang med ett nytt tankesätt. I sin teori om erfarenhetsbaserat lärande framhäver Kolb att människor lär sig genom sina erfarenheter, vilket kan förknippas med att en del elever känner sig trygga i det invanda inlärningssättet. Vore det inte bättre att erbjuda varje individ att själv bestämma vilken sorts undervisning de vill ha? Man brukar säga att det inte är målet utan resan dit som är intressant, men i fallet med individualisering är det kanske tvärtom. Det viktigaste borde ju ändå vara att individen lär sig språket och sedan om det handlar om en traditionell lärarstyrd undervisning eller en individanpassad är i själva verket kanske av mindre betydelse.

När lärarna i studien pratar om helklassundervisning, betraktar de det som en del av individualisering, något som både Kolb och Dunn och Dunn skulle förknippa med ens personliga lärstil. Enligt lärstilsteorierna finns det individer som föredrar att arbeta i grupp, medan det också finns de, som föredrar föreläsningar eller studerar på egen hand. Sfi-lärarna menar att det finns många övningar som är bra att göra i en stor grupp. Hit räknar de genomgångar, repetitioner, hörövningar, diktamen och muntliga

redovisningar, alltså, övningar som gör en allsidig nytta för språkinläringen.

Det framgår av studien att kursmålen och regelbundna målsamtal ligger till grund för individualiseringen. Under dessa samtal tar sfi-lärarna reda på elevernas styrkor och svagheter, vilket bekräftar att de tror att undervisning utifrån de olika lärstilarna kan gagna inläringen. Detta ställer dock krav på lärarna att göra varje individ medveten om att det finns olika sätt att lära och bearbeta ny kunskap. Kommer man från en skola som präglas av undervisning ledd av läraren, har man med stor sannolikhet aldrig reflekterat om alternativa inlärningsätt. Det är inte säkert att man är intresserad av inlärningsstilar utan har som främsta mål att snabbt lära sig svenska och komma ut på arbetsmarknaden. Hur underligt det än låter, så tror jag att den omtalade lärsträckan, som skulle kortas ner, i realiteten kan bli längre startsträcka. Vad jag menar är att det tar tid för individen, som har fått sin utbildning i en annan sociokulturell kontext, att förstå sig på hur man tänker och arbetar i en svensk skola.

Målgruppers behov möts i individualiserad undervisning i ett varierat arbete. Till skillnad från Vintereks studie, kan jag inte påstå att individuellt arbete är den undervisningsform, som dominerar i klassrummet. Sfi-lärarna är överens om att den bästa undervisningen är när man kombinerar olika arbetssätt för att täcka det breda behovsspektrum som kan finnas bland eleverna. Granskningen av intervjuerna pekar på att sfi-lärarna blandar friskt i den mån det går de olika former som individualiserad undervisning kan anta. Här skiljer sig resultaten av min undersökning från Vintereks, som menar att det främst är hastighet, nivå och omfång som prioriteras, när lärarna individualiserar.

En rad olika faktorer bestämmer om språkinläring genom individualisering blir effektiv eller inte. I min studie råder det en gemensam uppfattning om att individualisering medför hög effektivitet, om eleven är snabb, självgående och motiverad. Återigen behöver man reflektera över vad som händer med de resurssvaga och osjälvständiga eleverna: hur effektiv blir deras språkinläring, när förutsättningarna är annorlunda? Här menar de intervjuade sfi-lärarna liksom Hård af Segerstad m.fl. att individanpassad undervisning, där eleven styr, inte passar för alla individer. Lärarnas instämmande åsikter handlar om att man inte får sortera ur de elever som saknar initiativförmåga och erfarenhet för hur man organiserar och planerar sina studier. Därutöver, precis som Vygotsky och Kolb, anser lärarna att kunskaperna ska byggas på det, som individen redan har erfårit. Detta betyder att det krävs god kännedom om vad varje person kan innan man vet vad elevens studieplanering ska innefatta. Både ett stort antal elever i gruppen samt tidsbrist för planering sätter återigen lärarna på prov.

En annan faktor som uppmärksammas i sammanhanget med hur effektiv individualiseringen är för språkinläringen är att läraren ska vara en skicklig ledare samt besitta god organisatorisk förmåga. Men liksom eleverna är lärarna olika och det som karakteriserar en duktig ledare kan ha med personligheten att göra. Om detta kriterium ska uppfyllas, så krävs det lärare av en viss personlighet med goda ledarskapsegenskaper. Kan individualiserad undervisning möjligtvis bli mindre effektiv?

När det gäller språkinläringen pekar lärarna i min studie på att det inte är individualisering som individen främst ska erbjudas. Än viktigare är att det finns en social kontext och att det skapas tillfällen i klassrummet där språket kan tränas och användas. Detta överensstämmer med grundtanken i det sociokulturella perspektivet, som talar för att interaktion mellan människor är avgörande. Liksom Vygotsky och Säljö anser lärarna att ett socialt samspel sätter fart på språkinläringen och därför låter de eleverna interagera med varandra genom att arbeta med olika kommunikativa övningar som kräver att man är fler än en. Sedan skulle jag åter vilja knyta an till Säljö (2000:13), som menar att lärande inte ska begränsas till skola och undervisning. Det kan betyda att en kombination av sfi-undervisning tillsammans andra sociala aktiviteter vid sidan av skolan kan ge eleven en snabbare skjuts i språkinläringen, än enbart undervisning i skolan, vare sig om den är individualiserad eller inte.

8.1. Förslag till vidare forskning

I min studie har jag undersökt hur några sfi-lärare ser på individualisering, hur de arbetar med den samt vad de tror att den har för effekt på språkinläring. Det vore intressant att undersöka ämnet individualisering betraktad ur sfi-elevernas perspektiv. Hur uppfattar de individualisering och vad betyder den för dem, samt ta reda på i vilken undervisningsform de tror att de lär sig bäst.

Litteraturförteckning

- Boström, Lena & Hans Wallenberg 1997. *Inläring på elevernas villkor. En ny pedagogik för skolan*. Jönköping: Brain Books AB.
- Boström, Lena 1998. *Från lärande till undervisning*. Jönköping: Brain Books AB.
- Boström, Lena 2004. *Lärande & Metod. Lärstilsanpassad undervisning jämfört med traditionell undervisning i svensk grammatik*. Jönköping: Jönköping University. Högskolan för lärande och kommunikation
- Boström, Lena & Ingemar Svantesson 2007. *Så arbetar du med lärstilar - nyckeln till kunskap och individualisering*. Jönköping: Brain Books AB.
- Börjesson, Lena 2004. *Kolbs lärstilar - vilken lärstil har du?* Jönköping: Metoda konsulter och förlag.
- Forsell, Anna 2005. *Boken om pedagogerna*. Stockholm: Liber.
- Förordning 1994:895*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Gibbons, Pauline 2010. *Stärk språket stärk lärandet. Språk - och kunskapsutvecklande arbetssätt för och med andraspråkselever i klassrummet*. Stockholm: Författaren och Hallgren & Fallgren
- Hård af Segerstad, Helene & Alger Klasson & Ulla Tibelius 2007. *Vuxenpedagogik - att iscensätta vuxnas lärande*. Andra upplagan. Författarna och Studentlitteratur.
- Kolb, David 1984. *Experiential learning. Experience as The Source of learning and Development*. New Jersey. Prentice Hall P T R.
- Kvalitetsredovisning 2008*. Dnr: 0037/09.
Göteborgs stad. Vuxenutbildningsförvaltningen.
- Kvalitetsredovisning 2009*. Dnr: 0042/10.
Göteborgs stad. Vuxenutbildningsförvaltningen.
- Kvalitetsgranskning*. Dnr 40 - 2009:1809. Skolinspektionen.
- LPF 94=Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94.
- Nationalencyklopedin utgiven 1992. Stockholm: Libris.
- Patel, Runa & Bo Davidson 2003. *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Ribbing, Fredrik & Farbod Rezanian 2010. *Svenska som (alla) andra språk. En översikt av svenskundervisningen*. Svenskt näringsliv.
- Skollagen 1985:1 100*
- SKOLFS 2009:2=Skolverkets författningssamling.

- SOU 2003:77=*Statens offentliga utredningar*.
- Stensmo, Christer 2008. *Ledarskap i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur.
- Stukát, Staffan 2005. *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, Roger 2000. *Lärande i praktiken: Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Svensk ordbok utgiven av Svenska akademien 2009. Stockholm: Norstedts.
- Tornberg, Ulrika 2009. *Språkdiraktik*. Gleerups.
- Trost, Jan & Oskar Hultåker 2007. *Enkätboken*. Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Trost, Jan 2010. *Kvalitativa intervjuer*. Fjärde upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Vinterek, Monika 2006. *Individualisering i ett skolsammanhang*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Internet:
- Vetenskapsrådet 2002. *Forskningsetiska principer inom humanistisk - samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>
Hämtad 2011-08-21
- Nationellt centrum för flexibelt lärande. *Kolbs fyra lärstilar*.
<http://www.projektcarpe.se>
Hämtad 2011-06-21

Bilaga I

Intervjufrågor:

1. Vad betyder individualisering för dig?
2. Varför ska man individualisera?
3. Vilka möjligheter ser du med individualisering?
4. Vilka hinder ser du individualisering?
5. Hur ofta tillämpar du individualisering?
6. När väljer du att individualisera?
7. När avstår du från att individualisera?
8. Hur genomför du individualisering i klassrummet? Ge ett exempel!
9. Arbetar du utifrån de olika lärstilar när du individualiserar? (Om ja/nej förklara varför!)
10. Hur ser du på helklassundervisning?
11. När väljer du att ha helklassundervisning?
12. När avstår du från den undervisningsformen?
13. Vilka fördelar/nackdelar ser du med helklassundervisning?
14. Hur effektiv tror du individanpassad undervisning är för språkinläring? Förklara!